

ВИДИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Зміни в соціокультурній сфері життя нашого суспільства зумовили необхідність модернізації системи освіти. У сучасних умовах, коли освіта набуває високого статусу, зростає роль учителя, що зумовлює підвищення вимог до якості підготовки майбутніх учителів до педагогічної діяльності. Адже рівень їхньої компетентності впливає на успішність навчання й розвитку, становлення особистості учня, набуття ним значущих якостей. Тому, думки багатьох провідних науковців зосереджені на визначенні змісту та видів професійної компетентності вчителя, формулюванні умов її формування (Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Зимня, Б. Ельконін, Н. Кузьміна, Л. Карпова, М. Кадемія, А. Коломієць, О. Локшина, А. Маркова, Л. Мігіна, О. Овчарук, Є. Павлутенков, Л. Парашенко, О. Пометун, І. Прокопенко, С. Раков, І. Родигіна, О. Савченко, Г. Тарасенко, С. Трубачева, А. Хуторський, М. Чошанов, В. Шахов та ін.).

Поняття "професійна компетентність учителя" вчені визначають як здатність учителя виконувати професійні функції, або як теоретичну й практичну готовність здійснювати професійну діяльність, або як сформованість професійних якостей педагога. Під професійною компетентністю вчителя ми розуміємо:

- 1) *властивість особистості*, що виявляється в *здатності* до педагогічної діяльності;
- 2) *єдність теоретичної й практичної готовності* педагога до здійснення педагогічної діяльності;
- 3) *спроможність результативно діяти*, ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у педагогічній діяльності.

Метою статті є теоретичний аналіз та узагальнення підходів до визначення видів професійної компетентності вчителя та вдосконалення існуючих класифікацій.

Аналіз публікацій [1 – 7] з проблеми фахових компетентностей вчителя дозволив зробити висновок про відсутність єдиного визначення їх видів. Так, учені визначають наступні групи:

- 1) *спеціальна й професійна компетентність* у галузі дисципліни, яка викладається; *методична компетентність* у галузі способів формування знань, умінь в учнів; *соціально-психологічна компетентність* у галузі процесів спілкування; *диференційно-психологічна компетентність* у галузі мотивів, здібностей, спрямованості учнів; *аутопсихологічна компетентність* у галузі досягнень і недоліків власної діяльності й особистості (Н. Кузьміна);
- 2) *соціально-психологічна, комунікативна, професійно-педагогічна* (А. Маркова);
- 3) *змістова* (володіння спеціальними знаннями з предмета), *технологічна* (володіння методами навчання того чи того предмета) (А. Мордкович, І. Пехлецький та ін.);
- 4) *ключові*: інтелектуально-педагогічний, соціально-комунікативний та регулятивний види компетентностей, *й операціональні*: прогностична, проектно-технологічна, предметно-методична, організаторська, імпровізаційна та експертна (В. Введенський);
- 5) *науково-теоретична компетентність; методична компетентність; психолого-педагогічна компетентність; професійна позиція вчителя* (О. Лебедева);
- 6) *методологічна, спеціальна, педагогічна, психологічна й методична* (В. Сітаров);
- 7) *загальнопедагогічна, спеціальна, технологічна, комунікативна й рефлексивна* (С. Бурдинська).

Як бачимо, класифікація видів професійної компетентності педагога здійснюється за видами професійної діяльності, за сферами професійного впливу, за галузями професійного знання, за здібностями. Між тим, в існуючих класифікаціях професійних компетентностей фахівців будь-якого фаху найбільш усталено фігурують компетентності: соціальна компетентність у сфері співпраці в групі, спеціальна або предметна компетентність у сфері професійної діяльності; комунікативна в галузі професійного спілкування та індивідуально-особистісна. Очевидно, що види фахових компетентностей учителя мають співвідноситися із загальною класифікацією професійних компетентностей (див. табл. 1).

Таблиця 1

Зіставлення класифікацій компетентностей учителя

	Компетентності				
	Н.Кузьміна	А. Маркова	О.Лебедева	С.Сітаров	С.Бурдинська
Професійно-діяльнісний компонент професійної компетентності					
<i>соціальна</i>		<i>соціально-психологічна;</i>			
<i>спеціальна або предметна</i>	<i>диференційно-психологічна компетентність у галузі мотивів, здібностей, спрямованості учнів; спеціальна й професійна компетентність у галузі дисципліни, яка викладається; методична компетентність у галузі способів формування знань, умінь в учнів;</i>	<i>професійно-педагогічна;</i>	<i>психолого-педагогічна компетентність; професійна позиція вчителя; науково-теоретична методична.</i>	<i>методологічна; педагогічна, психологічна, спеціальна, методична;</i>	<i>загальнопедагогічна; спеціальна; технологічна;</i>

Комунікативний компонент професійної компетентності					
комунікативна	соціально-психологічна компетентність у галузі процесів спілкування;	комунікативна			комунікативна
Особистісний компонент професійної компетентності					
індивідуально-особистісна	аутопсихологічна компетентність у галузі досягнень і недоліків власної діяльності й особистості.				рефлексивна

Слід зазначити, що в зарубіжних публікаціях представлено таку класифікацію видів професійної компетентності вчителя: ключові компетентності (key skills), серцевинні (core skills), базові (base skills) та широкопрофільні (trans-ferable competences).

У роботах українських та російських науковців вживається трикомпонентна структура: ключові, базові та спеціальні компетентності.

8) *ключові*: компетентності, необхідні для будь-якої професійної діяльності; *базові*: компетентності, які відображають специфіку професійної діяльності педагога й одночасно реалізують ключові компетентності; *спеціальні*: компетентності, що відбивають специфіку конкретної дисципліни, яку викладає вчитель (А. Хуторський).

Структура базових компетентностей вчителя складається з *професійно-діяльнісного, комунікативного й особистісного компонентів* (О. Онопрієнко).

Із професійно-діяльнісного компонента О. Онопрієнко виокремлено такі базові професійні компетентності:

- **предметно-теоретична** – наявність стрункої системи наукових знань із фахових дисциплін та готовність їх застосувати у професійній діяльності;
- **інформаційно-дослідницька** – уміння знаходити інформацію, систематизувати, узагальнювати її, уміння проводити експериментальні дослідження та готовність вдосконалювати власну професійну діяльність через опрацювання і впровадження нової інформації;
- **методична** – наявність методичних знань та умінь щодо окремих розділів та тем курсу, окремих етапів навчання, готовність проводити заняття з математики за різними навчальними комплектами, володіння педагогічними технологіями.

Із комунікативного компонента виділено такі компетентності:

- **професійного спілкування** – володіння сукупністю вербальних і невербальних засобів педагогічного спілкування;
- **соціокультурна** – фіксовані прояви гуманістичної педагогічної етики, уміння ідентифікувати себе із цінностями професійного середовища.

З особистісного компонента виокремлено такі компетентності:

- **рефлексивна** – прагнення до досконалості професійної діяльності й адекватна її самооцінка;
- **творча** – здатність до пошуку оригінальних варіантів розв'язання професійних завдань.

Таким чином, професійна компетентність є сукупністю ключових, базових та спеціальних компетентностей. Ці рівні компетентності виявляються в усіх компонентах структури фахової компетентності вчителя: професійно-діялісному, комунікативному і особистісному. У нашому дослідженні класифікація професійних компетентностей учителя здійснюється з урахуванням поділу компетентностей на ключові, базові та спеціальні (див. таблицю 2).

Таблиця 2

Класифікація професійних компетентностей учителя за рівнями: ключові, базові та спеціальні

	Компетентності		
	Ключові	Базові	Спеціальні
Професійно-діялісний компонент професійної компетентності вчителя			
<i>Соціальна</i>	<ul style="list-style-type: none"> • здатність успішно взаємодіяти з іншими; • здатність до співробітництва, до групової, та кооперативної діяльності; • здатність розв'язувати конфлікти; • здатність до лідерства • готовність до ухвалення рішень. 	<ul style="list-style-type: none"> • соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці. 	<ul style="list-style-type: none"> • здатність успішно взаємодіяти з керівництвом та колегами-вчителями; • здатність успішно взаємодіяти із учнями.
<i>Предметна: - предметно-теоретична; - психолого-педагогічна; - дидактико-методична</i>	<ul style="list-style-type: none"> • здатність самостійно набувати нові знання і уміння за фахом; • здатність до розв'язування проблем. • здатність до планування • здатність складати і здійснювати плани й особисті проекти. 	<ul style="list-style-type: none"> • наявність стрункої системи наукових знань із педагогіки, психології й готовність до її застосування на практиці; • володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні: спроможність вирішувати типові педагогічні задачі; здатність оцінювати результати своєї праці; г о т о в н і с т ь результативно діяти вирішуючи проблемні ситуації, що виникають під 	<ul style="list-style-type: none"> • наявність стрункої системи наукових знань із спеціальних фахових дисциплін й готовність до її застосування на практиці; • спроможність вирішувати типові педагогічні задачі під час навчання учнів певного предмету; • наявність стрункої системи знань із методики навчання учнів певного предмету, окремих його

		<p>час навчання й виховання учнів;</p> <ul style="list-style-type: none"> • наявність стрункої системи наукових знань із дидактики, технологій навчання й готовність до її застосування на практиці; • знання і володіння педагогом специфічними технологіями, методами і прийомами навчання, що забезпечують реалізацію освітнього процесу на високому професійно-педагогічному рівні і досягненням високої якості освіти. 	<p>розділів, окремих етапів навчання й готовність до її застосування на практиці;</p> <ul style="list-style-type: none"> • готовність результативно діяти вирішуючи проблемні ситуації, що виникають під час навчання учнів певного предмету за різними навчально-методичними комплектами.
<i>Інформаційна</i>	<ul style="list-style-type: none"> • володіння інформаційними технологіями; • спроможність знаходити інформацію; • здатність систематизувати, узагальнювати її; • здатність до критичного відношення відносно інформації, поширюваної масмедійними засобами і рекламою; • здатність застосовувати знання й інформаційну грамотність. 	<ul style="list-style-type: none"> • спроможність знаходити інформацію, систематизувати, узагальнювати її й готовність і здатність працювати із інформацією. 	
Комунікативний компонент професійної компетентності вчителя			
<i>Комунікативна</i>	<ul style="list-style-type: none"> • володіння сукупністю вербальних і невербальних засобів комунікації; • здатність вступати в комунікацію з метою порозуміння. 	<ul style="list-style-type: none"> • володіння професійною термінологією, та в і д п о в і д н и м и прийомами професійного спілкування та готовність до їх застосування на практиці. 	<ul style="list-style-type: none"> • володіння спеціальною-предметною термінологією.
<i>Соціокультурна</i>	<ul style="list-style-type: none"> • здатність захищати і дбати про відповідальність, права, інтереси та потреби інших, що передбачає вміння робити вибір з п о з и ц і й громадянина, члена сім'ї, робітника, споживача тощо; • фіксовані прояви гуманістичної етики. 	<ul style="list-style-type: none"> • спроможність ідентифікувати себе із цінностями професійного середовища; • професійна позиція вчителя. 	
Особистісний компонент професійної компетентності вчителя			
<i>Особистісна</i>	<ul style="list-style-type: none"> • здатність до самостійної пізнавальної діяльності: постановка і рішення пізнавальних задач; нестандартні рішення, проблемні ситуації – їх створення і розв'язування; продуктивне і репродуктивне пізнання, дослідження, інтелектуальна діяльність; • здатність вчитися впродовж життя; • уміння аналізувати ситуацію на ринку праці. 	<ul style="list-style-type: none"> • готовність до реалізації себе в професійній праці; • володіння прийомами самореалізації й розвитку індивідуальності в рамках професії; • готовність до постійного підвищення кваліфікації; • здатність проектувати свій подальший професійний розвиток. 	
<i>Рефлексивна</i>		<ul style="list-style-type: none"> • прагнення до досконалості професійної діяльності й адекватна її самооцінка; • готовність до професійної рефлексії; • спроможність оцінювати власні професійні можливості; • здібність до подолання професійних криз і професійних деформацій. 	
<i>Творча</i>	<ul style="list-style-type: none"> • здатність до творчості. 	<ul style="list-style-type: none"> • знання законів творчої педагогічної діяльності; • уміння конструювати інноваційні форми навчання й виховання, вимірювати їх результативність, вносити необхідні корективи, здійснювати педагогічну інтерпретацію досягнутих результатів; 	

	• здатність до пошуку оригінальних варіантів розв'язання професійних завдань.	

Таким чином, у статті запропоновано класифікацію професійних компетентностей вчителя, яка реалізує окремі компоненти структури професійної компетентності: професійно-діяльнісний, комунікативний та особистісний на трьох рівнях: ключовому, базовому та спеціальному.

Оскільки наше дослідження полягає у визначенні шляхів формування професійної компетентності вчителя в галузі викладання математики, то наступним кроком має бути застосування поданої класифікації для визначення структури професійної компетентності вчителя математики.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бурдынская С.П.* Формирование профессионально-педагогической компетентности студентов колледжа в процессе изучения художественной литературы (на англоязычном материале) : автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / С. П. Бурдынская. – СПб, 2006. – 19 с.
2. *Введенский В.Н.* Педагогическая профессия как социальный институт / В. Н. Введенский // Педагогика. – 2006. – № 2. – С. 62–66.
3. *Кузьмина Н.В.* Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Кузьмина Н. В. – М. : Высш. шк., 1990. – 119 с.
4. *Лебедева О.В.* Развитие методической компетентности учителя как средство повышения эффективности учебного процесса в общеобразовательной школе: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / О.В. Лебедева. – Нижний Новгород, 2007. – 24 с.
5. *Маркова А. К.* Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1996. – 310 с.
6. *Онопрієнко О.В.* Формування базових професійних компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О.В. Онопрієнко; ЧНУ ім. Б.Хмельницького. – Черкаси, 2009. – 21 с.
7. *Ситаров В.А.* Дидактика : [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / В. А. Ситаров. – М. : Академия, 2002. – 368 с.

Подано до редакції 28.10.09

РЕЗЮМЕ

У статті проаналізовано й узагальнено існуючі класифікації професійних компетентностей учителя й запропоновано авторський варіант видів професійних компетентностей педагога з визначенням ключових, базових і спеціальних компетентностей.

С.А. Скворцова

ВИДЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ

РЕЗЮМЕ

В статье проанализированы и обобщены существующие классификации профессиональных компетентностей учителя и предложен авторский вариант видов профессиональных компетентностей педагога с выделением ключевых, базовых и специальных компетентностей.

S.O. Skvortsova

TYPES OF TEACHERS' PROFESSIONAL COMPETENCE

SUMMARY

The article analyzes and generalizes some current classifications of teachers' professional competences and suggests an original variant of types of teachers' professional competences, determining the key, basic and special competences.
